

Przejście podziemne jako element zanikającej architektury

Michał Czopek¹

STRESZCZENIE:

Artykuł przedstawia proces powstania, niszczenia i przebudowy jednego z sosnowieckich obiektów przejść podziemnych. Obiekt o ciekawej architekturze wykończenia elewacji modnej w latach 70. XX wieku, przebudowany i odrestaurowany w 2017 r., zachowuje styl tamtych lat. Pozostawione elementy wystroju tunelu sprawiają, że jest to element historii miasta, do którego z wielkim sentymentem odnosi się większość mieszkańców, w szczególności liczna w tym mieście grupa byłych górników.

SŁOWA KLUCZOWE:

przejście podziemne; niszczenie; architektura; mozaiki

1. Wprowadzenie

Lata 60.–80. XX wieku to wielki rozwój przemysłowy wielu miast Zagłębia Dąbrowskiego, w tym miasta Sosnowiec. Efektem industrializacji był napływ ludności z całego kraju, a co za tym idzie, konieczność budowy nowych osiedli oraz przebudowy układu komunikacyjnego. W 1976 r. oddano do użytku przebudowaną ul. Ludwika Waryńskiego, obecnie ul. Gabriela Narutowicza. Dobudowano dodatkowe pasy jezdni, tworząc tym samym drogę dwujezdniową z podwójnym torowiskiem w pasie rozdziału [1]. Dla zabezpieczenia ruchu pieszego, który w rejonie kopalni Sosnowiec był w tych latach bardzo intensywny, wybudowano przejście podziemne. Przejście to było wizytówką miasta. Uwzględniając komunikację pieszych, wybudowano dwa zejścia/wyjścia do/z obiektu dla przybywających komunikacją autobusową od strony osiedla, zejścia/wyjścia dla przybywających tramwajem oraz jedno wyjście na stronę kopalni. Przejście podziemne w ciągu ul. Gabriela Narutowicza przy skrzyżowaniu z ul. Szkolną w Sosnowcu ze względu na swoistą architekturę jest jedyne w swoim rodzaju w skali kraju.

2. Architektura obiektu

2.1. Obiekt przed remontem

Zadaszenie obiektu kryte czerwoną blachą falistą na podmurówce z czerwonej cegły, jak się wydaje, miało być dostosowane do istniejącego otoczenia, tj. elewacji zabytkowej byłej elektrowni Renard oraz budynku głównego kopalni Sosnowiec (rys. 1).

¹ Student – Politechnika Częstochowska, Wydział Budownictwa, ul. Akademicka 3, 42–218 Częstochowa, e-mail: dexxaa@gmail.com, orcid id: 0000-0001-7036-1627

Rys. 1. Zestawienie obiektów: z lewej – elektrownia Renard, zadaszenie przejścia, z prawej – kopalnia Sosnowiec

Ściany boczne biegów schodowych stanowiących wyjście na perony ozdobiono kawałkami tłuczonego białego porcelitu; potłuczonych talerzy, kubków i filiżanek. Ściany boczne schodów, stanowiących wyjście w kierunku kopalni i osiedla, zostały ozdobione po jednej stronie tłuczonym porcelitem, zaś po stronie przeciwnej mozaiką z drobnych płytek ceramicznych w kolorze niebieskim, ściany tunelu obłożono szkliwionymi pytkami elewacyjnymi w kolorze białym. Taki rodzaj zdobienia elewacji był wówczas modny i uważany za elegancki [2]. Oprócz typowego, przyjętego w tamtych latach sposobu upiększenia ścian w obiekcie znajdują się prawdziwe ‘dzieła – mozaiki’ wykonane przez zagłębiowskiego artystę Tadeusza Drązkiewicza [3]. Mozaiki usytuowane są w centralnej części ściany ocznej tunelu widoczne przy wyjściu z obiektu. Mozaiki wykonane z elementów ceramiki stanowią motyw drzewa, kwiatu, roślin wyrastających z ziemi pt. „Geneza” (rys. 2) i motyw ptaków pt. „Wolne ptaki” (rys. 3).

Rys. 2. Mozaika „Geneza” – praca wykonana przez artystę Tadeusza Drązkiewicza, fragment posadzki kamiennej, okładzina ściany z płytek elewacyjnych szkliwionych i sufit z ozdobnym tynkiem kraterowanym

Lokalizacja mozaiki nie była przypadkowa, miała ona stanowić przekaz dla górników, którzy byli najczęstszymi użytkownikami obiektu. Idąc do pracy, górnik widział mozaikę „Geneza”, zaś wracając po szychcie oglądał motyw „Wolne ptaki” [4]. Posadzka tunelu wyłożona została nieregularnymi płytami kamiennymi w kolorach brązowym, szarym i czarnym przedzielona pasem dwóch rzędów szarych płytek. Poręcze balustrad na schodach wykończone były drewnianymi pochwytami. W całości wystrój stanowił architekturę w stylu 80. lat minionego wieku.

Rys. 3. Mozaika „Wolne ptaki” – praca wykonana przez artystę Tadeusza Drązkiewicza, kamera wizyjna podłączona do monitoringu miejskiego

2.2. Niszczenie obiektu i jego przebudowa

Obiekt niezbyt długo cieszył się swoją świetnością. Lata 90. to stagnacja zagłębiowskiego przemysłu ciężkiego, w tym również sosnowieckiej kopalni, której likwidacja nastąpiła ostatecznie w 1999 roku, a w 2010 r. wykonano ostatnie wyburzenia, pozostawiając jedynie szyb kopalni. Sytuacja ta w bardzo dużym stopniu negatywnie wpłynęła na utrzymanie obiektu. Ruch pieszych znacznie zmalał, a wzrosło zainteresowanie przez osoby, które zaczęły wykorzystywać obiekt do celów innych niż komunikacja. Dokonywano świadomego niszczenia obiektu. Rozbijano lampy oświetlające tunel, rozkradano blachy z zadaszeń, a nawet urządzono pośrodku tunelu ognisko, niszcząc tym samym instalację elektryczną. Szczególną formą wandalizmu było tworzenie na ścianach tunelu graffiti o niewymownych napisach i malunkach. Następowало również niszczenie samoistne obiektu powodowane upływem czasu i niepodejmowaniem stosownych remontów. Nieliczna, pozostała grupa użytkowników zwracała się do zarządcy obiektu o jego likwidację w zamian za sygnalizację świetlną, umożliwiającą bezpieczne dojście na przystanki tramwajowe, autobusowe i do obiektu, w którym odbywają się zajęcia sportowe – ścianka wspinaczkowa. Przeprowadzono badanie opinii publicznej. Małe zainteresowanie debatą nie rozstrzygnęło losów obiektu. Dokonano wyliczeń kosztów likwidacji obiektu, budowy sygnalizacji oraz jej technicznej zasadności w odniesieniu od istniejącej, w niedalekiej odległości, na skrzyżowaniu z ul. Wawel. Ostatecznie podjęto decyzję o przebudowie obiektu. Opracowano dokumentację projektową (2 etapy opracowania). W 2016 r. rozpoczęto roboty budowlane. Dokumentacja projektowa zakładała połączenie zachowanych niektórych elementów wystroju obiektu z nowoczesnymi konstrukcjami zadaszeń (rys. 4). Roboty budowlane przebiegały pod czujnym okiem osoby nadzorującej. Nie było sprawą łatwą podjąć decyzję, jaki fragment elewacji usunąć i w jaki sposób połączyć wymieniany fragment ściany z pozostawianą elewacją wyłożoną, wspomnianą tłuczoną ceramiką czy też który fragment okładziny usunąć, a któremu przywrócić dawny wygląd [5]. Sprawą priorytetową było, aby wystrój był przyjazny dla osób korzystających z przejścia. Ocalono część elewacji z płytek szklanych i mozaiki oraz tłuczni, jak również kamienną posadzkę tunelu [6]. Uzupełniono ozdobne tynki sufitu z fakturą kraterowaną [7]. Bardzo starano się, aby pozostawione elementy współgrały z nowymi tynkami ścian i cokołów. Pomimo że prace w całości prowadzone były przez budowlańców bez udziału architektów i plastyków, efekt jest znakomity. Zadbano o osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich, a cały obiekt jest pod nadzorem czterech kamer miejskiego monitoringu.

Rys. 4. Zadaszenie obiektu, w tle obiekt Centrum Rozrywki Sosnowiec, Sport Poziom 450

3. Wnioski

Od wybudowania do dzisiaj przejście podziemne zachowało swój charakter oraz funkcję. Nowoczesna architektura obiektu zsynchronizowana z obecnym otoczeniem sprawia wrażenie, że obiekt stał się bliskim miejscem zarówno dla pokolenia górników sprzed kilku dekad, jak i młodego pokolenia mieszkańców Sosnowca.

Zachowane mozaiki są świadectwem, że trendy lat 70. XX wieku nie w każdym przypadku są kiczem, który powinien być skazany na zniszczenie. Mozaiki w przejściu podziemnym świadczą o tym, że połączenie elementów stylu architektury z dawnych lat z nowoczesnymi rozwiązaniami konstrukcyjnymi jest możliwe, choć jest różnie odbierane przez społeczeństwo. Może to budzić kontrowersje bądź sentyment do czasów dawnych, ale najważniejsza jest użyteczność i ogólnie estetyka miejsca publicznego.

Literatura

- [1] Sosnowiec, Zarys rozwoju miasta, Gospodarka Mieszkaniowa i Komunalna, pod red. H. Rechowicz, PWN, Kraków 1977, 268-272.
- [2] Gierdoń P., Potłuczone elewacje, Sztuka.Net: portal o sztuce <http://www.sztuka.net/palio/html.run> [art. z 20.07.2010 r.]
- [3] Podsiadło Z., Żegnaj Tadeuszu, Sosnart - Sosnowiecki Magazyn Kulturalny 2009, 11/22, 6.
- [4] Stefaniak-Zubko A., Purzyński P., Odnowiono prace zagłębiowskiego artysty w sosnowieckim przejściu. Mozaiki znów zachwycają, <http://sosnowiec.wyborcza.pl/sosnowiec> [art. z 15-05-2017].
- [5] Kostuch B., Kolor i blask, Muzeum Narodowe w Krakowie, 2015, 13-25.
- [6] Architektura info, https://architektura.info/wiadomosci/wydarzenia_architektoniczne/akcja_ratujemy_mozaiki [art. z 13.04.2012].
- [7] Pluta A., Pluta K., Tynki w budownictwie - cz. I, Inżynier Budownictwa 2014, 7/8, 83-86.

Underpass as an element of disappearing architecture

ABSTRACT:

The article shows the process of destroying and reconstructing one's of the Sosnowiec underpass. The building have interesting structure of facade from the 70s of the 20th century, remodeled and restored in 2017. Keep the style of those years. The elements of the tunnel's design make it an element of the history of the city to which most of the inhabitants are found, with a larger number of miners in the city.

KEYWORDS:

underground passage; destruction; architecture; mosaics